

Demetrio Marin a fost un filolog clasic de origine română cu renume european, fost profesor universitar, timp de peste trei decenii, la Universitatea din Bari, Italia, laureat cu numeroase premii și distincții internaționale. Are o formație științifică interdisciplinară – filologie indoeuropeană, filologie romanică, filologie sanscrită, greacă, latină și filologie romanică. A scris o operă impresionantă, cu orizont istoric și comparativ, care a intrat în circuit european.

Demetrio Marin, *Retorica, stilistica estetica nell'età Augustea*, Bari, 1975

© 2018 Institutul European Iași, pentru prezenta ediție în limba română

INSTITUTUL EUROPEAN

Iași, str. Grigore Ghica Vodă nr. 13, O. P. 6, C.P. 1309

www.euroinst.ro; euroedit@hotmail.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARIAN, DEMETRIO

Retorică, stilistică și estetică în epoca lui Augustus /
Demetrio Marian; trad. de Constantin Mărcușan; ed.
îngrijită, studiu introductiv de Traian Diaconescu. - Iași:
Institutul European, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-24-0228-0

I. Mărcușan, Constantin (trad.)

II. Diaconescu, Traian (ed.; stud. intro.)

82

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Printed in ROMANIA

DEMETRIO MARIN

Retorică, stilistică și estetică în epoca lui Augustus

Traducere de Constantin MĂRCUȘAN

Ediție îngrijită și Studiu introductiv
de Traian DIACONESCU

INSTITUTUL EUROPEAN
2018

CUPRINS

Studiu introductiv. Demetrio Marin. Un filolog clasic cu destin european / 7
Prefața autorului / 23

I. Anonimatul *Eseului despre Sublim* în tradiția codicelor / 27

II. Paternitatea *Eseului despre Sublim* / 45

III. Opoziția sub Augustus și datarea *Eseului despre Sublim* / 147

IV. Biblia la Roma în vremea lui Augustus? / 195

V. Regulă și Geniu / 213

VI. „Tenacele clasicist” Horațiu versus „anticlasicistul” autor al *Eseului despre Sublim* / 261

VII. Estetica antică și estetica modernă / 331

Studiu introductiv

Demetrio Marin Un filolog clasic cu destin european

Instaurarea dictaturii comuniste în România, după al Doilea Război Mondial, a determinat pe tânărul filolog clasic Dumitru Marin să se rupă de pământul natal și de mediul cultural românesc și să trăiască o dramă existențială a exilului, ca toți marii intelectuali români stabiliți în Occident.

Născut în satul Peicani, comuna Jigălia, județul Fălciu, la 24 martie 1914, Dumitru Marin a urmat școala primară în satul natal, liceul clasic la Bârlad, unde fuseseră elevi, mai înainte, filologul A. Philippide și istoricul Vasile Pîrvan, studiile universitare la Facultatea de Litere din Iași, secția de limbi clasice, pe care o absolvă cu o diplomă de licență *magna cum laude*, în 1937. După absolvirea studiilor universitare, a urmat, în 1937-1938, școala de ofițeri de rezervă și a obținut gradul de sublocotenent. În anul 1938-1939 a fost numit asistent onorific la Catedra de limbă și literatură latină și secretar al Institutului de Cultură Italiană din Iași. În anul 1939 a devenit membru al Școlii Române din Paris. În 1940 este mobilizat temporar în Basarabia. În anii 1941-1943 a fost bursier la Academia Română din Roma. întorcându-se în țară, în 1943, s-a căsătorit cu

Meluța Miroslov, cu care a avut șapte copii. În anul următor, 1944, a susținut teza de doctorat în Filologie Clasică și s-a retras, odată cu Universitatea, la Alba Iulia, în Transilvania, datorită ofensivei armatei rusești. În anul 1944-1945, a fost mobilizat pe Frontul de Vest, în Ungaria și Cehoslovacia, unde a fost decorat, în 1945, cu „Steaua României”. În anul 1945 a devenit asistent titular la Catedra de filologie comparată, iar în anul următor, 1946, susținut de Scarlat Lambrino, directorul Academiei Române din Roma, a primit o nouă bursă în Italia. Aici a colaborat cu Scarlat Lambrino la redactarea vol. *La Bibliographie de l'Antiquite Classique*, 1896-1914, tipărită la Paris, în editura Les Belles Lettres, 1951.

Atunci s-a decis să rămână definitiv în Occident, împreună cu soția sa, lăsând în țară, la socrii săi, pe primul său copil, dintre cei șapte care vor forma familia sa. În anii 1946-1948 a fost angajat bibliotecar la Școala Franceză din Roma, iar în anul 1948 a fost numit profesor la Universitatea din Bari unde a predat cursuri de filologie sanscrită, filologie latină și filologie română. În anul 1950 s-a convertit la catolicism; în anul 1956, a devenit cetățean italian, iar în anul 1957 este onorat de Ministrul Instrucției Publice, Aldo Moro, cu titlul de „Cavaler al meritului Republicii Italiene”. În anul 1978, a decedat, după ce ținuse o conferință despre influența gândirii indiene asupra operei lui Ovidiu.

După două decenii de la trecerea sa în lumea de dincolo, oficialitățile italiene au dat numele savantului român unei străzi din municipiul Bari, iar discipolii săi au tipărit un volum omagial cu un titlul inspirat: *Pertransierunt benefacienda*, coordonat de prof. dr. Domenico Lassandro și tipărit în colecția *Quaderni di*

Invigilata Lucernis, 3, Bari, 1995. Colaboratorii la acest volum omagial au evocat, cu afecțiune și admirație, ipostaze ale personalității magistrului român.

Profesor universitar dotat cu har, cercetător erudit și om de omenie, Demetrio Marin era un *sapiens* în sensul filosofiei stoice, cumulând virtuți cardinale ale unui *homo latinus*, cum sunt *gravitas*, *pius*, *iustus*, și a lăsat în memoria celor apropiați, ca un dar fără preț, *imaginem vitae suae*, luminată de geniul aristocrației spirituale. Doct, dinamic, perseverent, trăia cu entuziasm actele de cultură și știință, axate totdeauna pe problemele noi sau controversate, realizând o variată și o prodigioasă operă de filolog.

Contactul meu cu profesorul Demetrio Marin s-a realizat, în timpul dictaturii, prin corespondență, între anii 1972-1976. În toamna anului 1972, după ce mă întorsesem din Italia, de la Perugia, unde avusesem o bursă de trei luni, i-am scris profesorului Demetrio Marin, pe adresa Via Crisanzio 5, Bari, solicitându-i să trimită Bibliotecii Universitare din Iași lucrări din opera sa. Răspunsul său a fost prompt și pozitiv. Scrisorile primite și dedicațiile de pe cărțile sale erau încălzite de nostalgia patriei și luminate de înțelepciunea savantului. După decesul său în plină putere creatoare, am organizat o microsesiune la Societatea de Studii Clasice din Iași, la care foștii săi colegi, dintre care menționez pe acad. G. Ivănescu, prof. univ. dr. Ștefan Cuciureanu, filologii clasici Nicolae Baran, Cicerone Călinescu și Gheorghe Condurache, au evocat patetic personalitatea acestui mare învățat.

În mediul universitar italian nu a uitat niciodată patria sa și nici valorile culturii românești. Timp de trei decenii a predat limba și literatura română la Bari,

formînd discipoli care îi continuă și azi activitatea de apostol. A scris studii pertinente despre Șincai, Bălcescu, Eminescu, Creangă, Coșbuc, Blaga ș.a., a tradus în italiană *Luceafărul* și a îndrumat traducerea lui Panait Cerna în italiană, realizată de Teresa Masciullo, poetă inspirată. Studiile sale despre Mihai Eminescu se disting prin altitudine și fervoare. Eminescu este un simbol care-i luminează dorul de țară și-l unește cu patria din care s-a exilat. Prin conexiunile sale istorice și comparative, magistrul Demetrio Marin descoperă în Eminescu unul dintre cei mai mari poeți din cultura europeană. Cartea sa propune răspunsuri la probleme controversate dar, mai ales, ridică întrebări incitante care aprind spiritul nostru umanist.

Profilul intelectual al magistrului Demetrio Marin este de tip enciclopedic, continuând o tradiție românească cu modele de rang european. Genul său nativ, vocația sa didactică și științifică, virtuțile sale etice, orizontul său lingvistic – asimilase temeinic limbile clasice și limbile moderne de mare circulație – confereau prelegerilor și lucrărilor sale științifice perspectiva interdisciplinară, continuând, în mod strălucit, școala de filologie clasică românească. Profesorul său iubit, învățatul Theofil Simenschi, declara că satisfacția sa supremă consta în a forma un discipol care să-și depășească magistrul. Demetrio Marin îndeplinește cu prisosință aceasta dorință. El este un discipol care și-a depășit maestrul atât prin spiritul său proteic, cât și prin temeinicia contribuțiilor sale științifice. Lucrările de filologie, lingvistică, literatură, estetică, teologie reflectă matricea sa spirituală și forța sa de analiză și sinteză în perspectivă interdisciplinară a fenomenelor culturii europene, înălțându-se la valoarea unui model

catalizator, Demetrio Marin este un filolog clasic total, dublat de un umanist de tip renescentist, ilustrând vocația europeană a culturii române.

Opera savantului Demetrio Marin reprezintă un univers filologic în care trăiește spiritul ecumenic european. Filologul român, format în mediul academic italian, transcende granițele etnice și confesionale și nu e numai român, sau ortodox, nici numai italian sau catolic, ci este un dar al latinității orientale făcut spiritualității europene. Un pas în această direcție a fost deja realizat. Universitatea din Bari și Universitatea din Iași au publicat volumul lui Demetrio Marin *Grafemi e Morfemi. Per una istoria della lingua latina*, sub îngrijirea lui Domenico Lassandro și Aldo Luisi, București, 1998. De asemenea, sub egida editurii Institutul European au fost publicate până în prezent lucrări importante ale magistrului român de la Bari, anume *Eminescu și cultura indiană* (2004), tradusă de Mirela Talașman și tomul *Publius Ovidius Naso. Misterul relegării la Tomis* (2007), tradus de Corina Bădiliță, ambele prefațate de noi. Întrucât, în anul acesta 2018 se împlinesc 40 de ani de la trecerea magistrului Demetrio Marin în lumea eternă, publicăm acum, în semn de pios omagiu, acest volum de studii reprezentativ pentru orizontul său științific. Această primă traducere în limba română este, desigur, o lucrare de referință și un volum care umple un gol în cultura română unde studiile de retorică și estetică antică sunt, în ultima jumătate de secol, neașteptat de puține. Prin acest volum, ne sincronizăm cu studiile europene din aria filologiei și artei antichității greco-latine. Editura Institutul European pune astfel în mâna cititorului român un nou tom care, prin cuget și suflet, întâmpină centenarul României

Mari, loc în care magistrul Demetrio Marin a crescut și s-a afirmat ca cercetător cu destin european. În felul acesta, prin colaborarea dintre filologii italieni și români, îmbogățim patrimoniul culturii noastre și relațiile cu filologia europeană în panteonul căreia trăiesc *sub specie aeternitatis* și spirite românești.

Anexăm portretului de mai sus *Lista de lucrări* reproducă din volumul omagial *Pertransierunt benefacienda*, coordonat de prof. dr. Domenico Lassandro, publicat în colecția *Quaderni di Invigilata Lucernis*, nr. 3, Bari, 1995. Bibliografia de mai jos reflectă spiritul proteic și vocația enciclopedică a acestui mare filolog clasic de origine română.

Lista de lucrări

a prof. univ. dr. Demetrio Marin de la Universitatea din Bari*

1943

Părăsirea Daciei Traiane în izvoarele literare antice, „Buletinul Institutului de Filologie Română” (Iași) 10, 1943, pp. 163-186.

Lucrèce vu par M. T. Ciceron, Buletinul Institutului de Filologie Română”, 10, 1943, pp. 187-189.

O inadvertență a lui A. Meillet, „Buletinul Institutului de Filologie Română”, 10, 1943, pp. 189-190.

Secundum ea (Sall. Iug. 14, 3), „Revista clasică” (București) 15, 1943, pp. 60-64.

* Nu au fost incluse în această Listă de lucrări articole mărunte, recenzii, note, publicate în foiletoane și nici cursurile universitare, comunicările și conferințele sale care nu au fost tipărite.

1948

Il foedus romano con Callatis, „Epigraphica” 11, 1948, pp. 102-130.

1949

L'epigrafe latino-greca di Lavello (Lucania), „Epigraphica” 11, 1949, pp. 71-76.

1950

L'iscrizione di „Duenos”, „Atti dell'Accademia Nazionale dei Lincei” (Memorie della classe di Scienze morali, storiche e filologiche), s. VIII, 2, 1950, pp. 417-469.

Il Mezzogiorno nel quadro dei rapporti culturali italo-romeni, „Relazioni adriatiche” (Rassegna universitaria, Bari) 1, 1950, pp.9-12.

Unirea bisericilor. Perspective de viitor, „Suflet Românesc” (Roma) 2, 1950, nr. 3-4, pp. 102-119.

1951

Latinitatea poporului nostru în lumina actualității, „Tribuna” (Londra) 1, nr. 3-4, 1951-52, pp. 90-100.

1952

Continuitatea elementului daco-roman în Dacia, „Orizonturi” (Stuttgart) 4, 1952, nr. 1, pp. 16-20.

„Biserica” și originea creștinismului nostru, „Îndreptar” (München) 2, nr. 3, 1952, pp. 1-3.

Mi pare di sognare, „La Rocca” (Rivista della „Pro Civitate Christiana” di Assisi) 11, 1952, nr. 5, p.10, n. 6, p. 10, n.7, p.10.

In Romania oltre la persecuzione, „Il Regno” (Studi christiani della „Pro Civitate Christiana” di Assisi) 10, nr. 2,1952, pp. 96-99.

1953

Contributi romeni agli studi classici nell'ultimo decennio, „Atene e Roma” 7-8, 1953, pp. 28-51.

Specificul literaturii gnomice indiene. Încercare de exegeză, „Orizonturi” (Stuttgart) 5, nr. 1-2, 1953, pp. 32-55.

Nel centenario dello scrittore romeno N. Bălcescu, „Il Mezzogiorno d'Italia” (Bari) 3, nr. 9, 2 maggio 1953, p.3.

L'apostolato mariano nei campi di raccolta per i profughi, „Stella Matutina” (Mensile delle Congregazioni mariane d'Italia, Roma) 49, nr. 2, febbraio 1953. p. 66 sgg.

1954

L'anonimato del „Saggio sul Sublime” nella tradizione dei codici, „Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Bari” 1, 1954, pp. 3-14 + 12 tavv.

Il retaggio romano in România, in *Guida allo studio della civiltà romana antica*, II, Napoli 1954, pp. 813-820 (ediție nouă, Napoli 1956, pp. 895-902).

1955

La paternità del „Saggio sul Sublime”, „Studi Urbinati” n. s. 29, 1955, pp. 266-333.

Considerazioni intorno all'apofonia e ai suoi riflessi funzionali, „Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Bari” 2, 1955, pp. 267-291.

Influsso del pensiero indiano antico sul concetto di donna in Mihai Eminescu (în română), „Buletinul Bibliotecii Române” (Freiburg) 3, 1955-56, pp. 215-243.

I „provinciales” ritirati dalla Dacia sotto

Aureliano, „Revue des Études Roumaines” 3-4, 1955-56, pp. 170-219.

Tesi di laurea e orientamento culturale degli universitari: Bari, „Prospettive meridionali” (Roma) 1, nr. 4-5, agosto -settembre, 1955, pp. 31-37.

1956

L'opposizione sotto Augusto e la datazione del „Saggio su Sublime”, in *Studii in onore di Aristide Calderini e Roberto Paribeni*, I, Milano-Varese 1956, pp. 157-185.

Intorno all'etimologia dei termini μέλισσα e παρωδός, „Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Bari” 3, 1956, pp. 81-92.

La Bibbia nella Roma augustea?, „Orbis” (Louvain) 5, nr. 2, 1956, pp. 468-477.

Intorno alla lingua latina, „Clizia” (Bari) 2, fasc. 10, 1956, pp. 33-35.

Possibilità di diffusione del Cristianesimo nell'India attuale, „La Missione” (Milano), nr. 21, dicembre, 1956, pp. 7-11.

L'origine indiana del pessimismo di Mihai Eminescu (în română), „România” (New York) 1, nr. 8, ottobre 1956, pp. 9-10.

Significato di „Luceafărul” insieme alla versione italiana in versi, „România” (Roma) 3, nr. 12, Luglio, 1956, pp. 6-7.

La donna e Myria nel canto del „Magnificat”, „L'Osservatore Romano” 30 giugno - 1 luglio 1956, p. 2.

1957

Alberto Gitti (necrologio), „Atene e Roma” n. s. 2-3, 1957, pp. 188-189; în „Annuario dell'Università

degli Studi di Bari” 1956-57, pp. 428-430.

Influsso del pensiero indiano antico sul concetto di uomo in Mihai Eminescu, „Cuget Românesc” (Pensamiento Rumano, Buenos Aires) 6, 1957-58, pp. 13-43.

1958

Intorno alle cause dell'esilio di Ovidio, în *Ovidiana. Recherches sur Ovide*, publiées par N. I. Herescu, Paris 1958, pp. 406-411.

Ovidio fu relegato per la sua opposizione al regime augusteo?, „Acta Philologica” (Societas Academica Dacoromana), I, Romae 1958, pp. 97-252.

Due pessimisti romantici sotto l'influsso del pensiero indiano antico, „Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Bari” 4, 1958, pp. 39-52.

1959

Intorno alle cause dell'esilio di Ovidio a Tomi, „Atti del Convegno Internazionale Ovidiano (Sulmona, maggio 1958)”, I, Roma 1959, pp. 29-47.

1960

Apollodorei e Teodorei, I, Storia della controversia, „Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Bari” 6, 1960, pp. 1-57.

Latino „arcaico”, latino classico, latino „volgare”. *Riflessioni*, „Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Bari” 6, 1960, pp. 117 [extras amplificate, Bari 1961].

Abba, Pater, în *Hommages à Léon Herrmann*, Bruxelles 1960 (Coll. Latomus, 44), pp. 503-508.

Il poeta G. Cosbuc e l'indianismo (în română),

Retorică, stilistică și estetică în epoca lui Augustus

„România” (New-York) 4, nr. 47, martie 1960.

1961

Varia gramaticalia, Annali della Facoltà di Magistero dell'Università di Bari” 2, 1961, pp. 1-73.

'Scriptio continua' ovvero metodo fonetico o metodo etimologico nell'arte antica dello scrivere, Annali della Facoltà di Magistero dell'Università di Bari” 2, 1961, pp. 101-124.

Punti fermi nell'orientamento culturale romeno, „Revue des Études Roumaines” 7-8, 1961, pp. 228-234.

Crisi di umanità (il concetto di „omenie” e quello di „humanitas”), „La Voce di S. Marco”, 6 settembre 1961.

1962

Perché il Latino è necessario, „La Gazzetta del Mezzogiorno” (Bari), 4 martie 1962, p. 3.

1964

Estetica antica e moderna (annotazioni), „Acta Philologica” (Societas Academica Dacoromana) 2, Romae 1964, pp. 221-235.

Indianistica e pensiero occidentale, „Acta Philosophica et Theologica” (Societas Academica Dacoromana) 2, Romae, 1964, pp. 191-323.

La continuità dell'elemento dacoromano in un libro recente [recensione a C. Daicoviciu - Em. Petrovici - Gh. Stefan, La formation du peuple roumain et de sa langue, Bucarest 1963], „Latomus” 23, 1964, pp. 379-385.

1965

Grammatica e storia nella carriera di C. Iulius